

## РОЛЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ СТУДЕНТІВ

<sup>1</sup>Вінницький національний технічний університет

*Базовим чинником підготовки висококваліфікованих та суспільно відповідальних випускників університетів на сучасному етапі є дотримання всіма учасниками освітнього процесу принципів академічної та наукової доброчесності. Враховуючи введення поняття академічної доброчесності в законодавчу сферу (що передбачається в проекті нового закону «Про освіту»), у статті підкреслюється актуальність дослідження наявних практик сприяння академічній доброчесності. Автор досліджує генезу проблеми та завдання, що стоять перед Україною у відповідності до європейських стандартів академічної культури. Розглянуто загальні проблеми академічної доброчесності у закладах вищої освіти України. Визначається поняття академічної доброчесності. У статті представлено огляд досліджень американських учених з етичних питань. Розглянуто деякі стратегії впровадження академічних норм в університетах США: від чіткої ідентифікації порушень академічної етики (плагіат, фальсифікація, фабрикація, шахраювання); створення комплексу процедур їх попередження, фіксації, розгляду до визначення виховних та дисциплінарних санкцій; кодексів честі та створення відповідного клімату в університеті. На підставі проведеного в ВНТУ дослідження (в рамках реалізації проекту «Формування культури академічної доброчесності в студентському середовищі») проаналізовано характер наявних практик сприяння академічній доброчесності, зокрема запобігання та протидії плагіату. Автор робить висновок про необхідність подальших досліджень практик академічної доброчесності у закладах вищої освіти України задля ефективного втілення її принципів у вітчизняний освітній простір; пропонує рекомендації для керівництва університету щодо розробки або вдосконалення вже існуючих практик боротьби проявами недоброчесних практик.*

**Ключові слова:** реформування, якість освіти, академічна доброчесність, недоброчесні практики, плагіат.

### Вступ

В умовах реформування системи вищої освіти України питання підвищення її якості є одним з ключових. Адже від того, наскільки якісною є освіта, залежить конкурентоздатність вітчизняних закладів вищої освіти (ЗВО), обсяг фінансових надходжень, визнання дипломів українських університетів на європейському та світовому рівнях, підвищення конкурентоспроможності випускників ЗВО тощо. У цьому контексті дотримання принципів академічної доброчесності постає як неодмінна умова підвищення якості освіти. Сфокусованість на цій темі пояснюється також її зв'язком з дискусією про те, яким чином система вищої освіти впливає на формування ціннісних орієнтацій громадян.

Між тим систематизовані емпіричні дані та їх узагальнені висновки щодо існуючих практик запровадження принципів академічної доброчесності у ЗВО України (університетах, академіях, інститутах) відсутні. Вищезазначене зумовило необхідність проведення (в рамках реалізації проекту «Формування культури академічної доброчесності в студентському середовищі») дослідження для окреслення наявної ситуації і визначення практик сприяння академічній доброчесності.

*Метою статті є підтвердження позиції, що принципи академічної доброчесності мають стати нормою корпоративної культури університетської спільноти; науково-педагогічні працівники, студентство мають усвідомлювати, що досягнення успіху кожного — важка і наполеглива праця. А запорукою імплементації цінностей академічної доброчесності, в першу чергу, є принципова позиція викладачів ЗВО щодо запровадження сталих практик чесного здобуття освіти.*

## Результати дослідження

Друга половина ХХ — початок ХХІ століть стали часом радикальних трансформацій системи вищої освіти. Як справедливо підкреслено Тоні Бічером та Полом Траулером: «... зміна сил, що впливають на сучасну вищу освіту у всьому світі, призвели до зростання та посилення факторів, які діють на неї» [1], а саме: масовість, радикальне збільшення кількості студентів; економізація академічного простору, що зумовлює зростання впливу запитів та потреб абітурієнтів і студентів на зміст та практичну орієнтованість програм та курсів; глобалізація, що призводить до орієнтації на тенденції розвитку світової економіки, прискорений розвиток нових інформаційних та комунікаційних технологій, створення міжнародної мережі знань, набуття англійською мовою домінуючої позиції в розповсюдженні наукової інформації. Це, в свою чергу, постійно стимулює зростання соціальної та професійної мобільності все більшої частини населення, пошук нових партнерів для фінансування ЗВО, посилення диверсифікації систем вищої освіти в більшості країн, нові форми продукування наукового знання, постійне зростання цінності проблемно-орієнтованого знання, його трансдисциплінарний характер.

Такі глибокі трансформації, очевидно, не можуть не впливати на певні зміни та деформації етичного поля вищої школи, загальне зниження академічних стандартів. Тому, в умовах реформування системи вищої освіти, питання підвищення її якості є одним з першочергових. А вже від того, наскільки якісною є освіта, залежить: конкурентоздатність ЗВО, обсяг фінансових надходжень, визнання диплома, підвищення конкурентоспроможності випускників.

У цьому контексті дотримання принципів академічної доброчесності постає як невідмінна умова підвищення якості освіти. І навпаки: їх нехтування «здешевлює» дипломи в очах роботодавців, та й взагалі — руйнує репутаційний імідж навчального закладу.

Сфокусованість на цій темі пояснюється також її зв'язком з дискусією про відповідальність освіти за формування ціннісних орієнтацій студентів як громадян. Система освіти є одним з найбільш важливих чинників зміни свідомості сучасної української людини. З огляду на це, від світоглядного змісту та якості освіти залежить те, яким чином, на яких цінностях, принципах, ідеях будуть формуватися суспільні відносини.

Академічна доброчесність — це інноваційне поняття для української системи освіти, хоча у світі цей термін відомий вже понад сторіччя. В українському освітньому середовищі питання академічної доброчесності вперше актуалізувалось у 2009 році [2]. Тоді за ініціативою Фонду сприяння розвитку демократії Посольства США об'єднанням громадських організацій було проведено низку заходів, присвячених підтримці та впровадженню Кодексу честі у ЗВО України.

Проведений аналіз наукової літератури показав, що впродовж останнього десятиліття з'явилась ціла низка публікацій, присвячених академічній доброчесності, причому з очевидним зацікавленням у знайомстві з досвідом саме США. До них слід віднести: 2003 р. — В. Струнсе «Місія досяжна: підвищення академічної чесності в українській освіті» [3]; 2005 р. — Т. Ярошенко «Академічна нечесність та політична культура: порівняльний досвід (Україна — США)» [4]; «Специфіка структурної організації та змісту діяльності студентського самоврядування у вищих навчальних закладах США» [5]; 2009 р. — О. Цокур «Кодекс честі» в системі вищої освіти США» [2]; 2010 р. — В. Ромакін «Мотивації, переконання та поведінка українських і американських студентів бакалаврату щодо норм академічної культури» [6]; 2012 р. — Ю. Калиновський «Академічна чесність як чинник правового виховання студентської молоді» [7].

Дослідження засвідчили [2]—[7], що в університетах США завдання дотримання академічної норм доручено спеціальним Відділам академічної доброчесності. Нормою є наявність в усіх навчальних закладах Кодексів академічної доброчесності, які містять принципи, правила або ідеали, які визначають шляхетну поведінку в межах своєї спільноти, норми щодо недопущення проявів академічної нечесності. Відділ академічної чесності розглядає та організовує дисциплінарні процедури на підставі «Кодексу академічної чесності» та співробітничує з Радами академічної чесності — представницькими органами студентів і викладачів у кожному навчальному підрозділі.

Окремо для студентів та викладачів пропонуються методичні рекомендації щодо дотримання академічних норм. Реалізація політики забезпечення академічної доброчесності у вищій освіті США передбачає чітку ідентифікацію порушень академічної етики (плагіат, фальсифікація, фабрикація, неоголошена допомога, шахраювання), створення комплексу процедур їх попередження, фіксації, розгляду, визначення виховних та дисциплінарних санкцій. Для фіксації порушення академічної чесності розроблена окрема процедура та форма документу (Charge of Academic Dishon-

esty Form), яка подається до Відділу та Ради академічної чесності. У вищих навчальних закладах створено процедури розгляду подібних ситуацій, в тому числі спеціальні пам'ятки для заявників та відповідачів, які передбачають: 1) попередні слухання; 2) відкриті слухання у Раді академічної чесності; 3) закриті прийняття рішення «судом присяжних» Ради академічної чесності; 4) оголошення рішення і затвердження рекомендацій. Рекомендації на санкцію (має бути прийнята  $\frac{3}{4}$  голосів, а виключення — одностайно) подаються проректорові, який приймає остаточне рішення. При цьому, плагіат у навчальній та дослідницькій діяльності не є дуже розповсюдженим явищем, оскільки кожен викладач має необмежений доступ до програмного забезпечення з моніторингу та виявлення плагіату. Таким чином, для студента запозичення без посилання, замовлення наукових робіт у спеціальних агентствах, які надають відповідні послуги, стає безсенсовим.

В Україні впродовж останніх п'ятнадцяти років проблема академічної недоброчесності регулярно потрапляла в фокус суспільної уваги. Регулярні кампанії з розгортання боротьби з академічною корупцією з тією чи іншою періодичністю змінювали одна одну. Зазвичай, результатом подібних кампаній було викриття наступного плагіатора з числа української політичної чи наукової еліти. Подальшим кроком — поява низки викривальних публікацій, які обмежувалися окремими персоналіями, та не справляли жодного організаційного, а часом навіть репутаційного наслідку.

Певні надії дало схвалення в 2014 році нової редакції Закону України «Про вищу освіту», який тепер знаходиться на стадії повільної, але послідовної імплементації. Згідно зі статтею Закону «Про освіту» «академічна доброчесність — це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [8]. Попри те, що в самому законі є тлумачення основних принципів академічної доброчесності, важливу роль у донесенні цих засад відіграють установчі документи кожного ЗВО, адже згідно з п. 8. ст.42 законопроекту «Про освіту», «порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності визначаються правилами внутрішнього розпорядку закладів освіти» [8]. Тобто регулювання дотримання цих принципів є відповідальністю самих вишів. Таким чином, саме ЗВО мають бути зацікавлені в тому, щоб учасники академічного процесу були ознайомлені з вищезгаданими засадами. Оскільки принципи академічної доброчесності дещо відрізняються для різних учасників академічного процесу, основні положення можуть відображатися у кількох документах: кодексі честі студента, етичному кодексі викладача, положенні щодо протидії плагіату.

Вища освіта України перебуває лише на початковому етапі процесу побудови сталої моделі етичної поведінки студентства з питань доброчесного здобуття освіти. На цьому етапі рефлексії робимо гіпотетичне припущення, що існує значна кількість об'єктивних причин того, чому учасники освітнього процесу порушують принципи наукової та академічної етики. Одну з них вбачаємо в тому, що вони не мають достатньої інформації щодо концептуальної будови, компонентів та принципів академічної та наукової доброчесності, а також щодо можливого покарання за недотримання етичних норм співіснування в університетському середовищі. Проект «Формування культури академічної доброчесності в студентському середовищі», що реалізується командою ВНТУ завдяки сприянню Британської Ради в Україні, Інституту вищої освіти НАПН України, Фондації лідерства для вищої освіти (Велика Британія) та за підтримки Міністерства освіти і науки України, спрямовано на формування у студентів усвідомлення взаємозв'язку академічної доброчесності як підґрунтя якості освіти та успішної професійної кар'єри.

На сьогодні немає підстав стверджувати, що можна забезпечити якісну освіту просто змінивши програму. Оскільки в університетах, в яких процвітає хабарництво, в яких толерують плагіат, в яких списування є абсолютною нормою ми не можемо говорити про якісну освіту. Тому безперечно це все необхідно міняти і вибудовувати нові відносини всередині системи вищої освіти, засновані на принципах доброчесності, взаємної довіри, поваги і відповідальності. Відповідальність повинні нести абсолютно всі учасники освітнього процесу: від адміністрації ЗВО до студентства.

Для підтвердження/спростування зазначеної гіпотези автор обрав метод анонімного анкетування викладачів Вінницького національного технічного університету. Анкетування відбулося в травні 2018 року. До анкетування залучено 58 викладачів ВНТУ.

Наведемо детальний аналіз відповідей на кожне із запропонованих в анкеті запитань.

На питання: «Чи вважаєте ви важливим для отримання якісної освіти дотримання принципів академічної доброчесності» переважна більшість, 96,9 % опитуваних, надали ствердну відповідь.

Об'єднала респондентів і відповідь (87,9 % викладачів) на питання: «Чи пов'язані для вас ідея дотримання принципів академічної доброчесності та майбутньої професійної кар'єри». Позитивні відповіді на ці питання є проявом усвідомлення важливості етичного виміру в процесі трансформації місії сучасного університету.

Розділилися думки викладачів на питання: «Чи був у вас досвід, коли студенти робили спроби домовитися про оцінку за послуги або винагороду?». 51,7 % викладачів фактично підтвердили, що мали негативний досвід, коли студенти намагалися «домовитися» щодо оцінки. Респондентам складно (51,7 % викладачів) було відповісти на питання про випадки отримання оцінок за послуги чи кошти. Цей факт підтверджує ідею необхідності докорінної зміни культури взаємодії університетської спільноти. Діяльність академічного співтовариства може бути ефективною тільки в тому випадку, якщо вона спирається на певний комплекс цінностей, які об'єднують дуже різних осіб в одну команду і надають сенсу їхній спільній діяльності. Академічна доброчесність в цій ситуації суттєво впливає на формування спільних підходів до організації освітнього процесу, створення атмосфери довіри, процедур відповідального прийняття рішень тощо.

Університет, артикулюючи через своїх вихованців етичні та раціональні критерії, покликаний вносити розумність та моральність у людське життя. Головним є прагнення до формування вміння чесно та відповідально працювати з інформацією, культивування у молодій людині поваги до інтелектуальної власності та авторських прав. Серед найчастіших прикладів порушення академічної доброчесності викладачі ВНТУ зазначають: переписування тексту з джерела власними словами без посилань на джерело (16,0 %); завантаження есе та інших видів робіт з безкоштовних сайтів рефератів та використання їх як власних (15,1 %); використання чужих текстів (повне або часткове) без вказівки на авторство (30,3 %); копіювання чужих текстів зі зміною порядку слів у реченні без посилання на джерело (10,9 %); використання чужих текстів дослівно з посиланням на інше джерело (наприклад, використання реферату, а посилання на підручник) (14,3 %); переклад чужих текстів з іноземної мови на українську та використання їх у своїх роботах без вказівки джерела (7,6 %); приєднання до групової роботи без авторської участі в написанні тексту (5,9 %). Більшість викладачів (81,0 %) зазначили, що інформують студентів про основні критерії виявлення плагіату в ВНТУ. Хоча лише половина з опитаних (51,7 %) перевіряють студентські письмові роботи на плагіат. 29,5 % викладачів для перевірки письмових робіт на плагіат використовують пошуковики в Інтернеті; 25,6 % — переглядають друковані версії раніше зданих робіт та, і це більшість, 44,9 % викладачів використовують спеціальні програми. Ці дані свідчать про відсутність системного контролю над плагіатом у роботах проміжного контролю (рефератах, есе, курсових тощо), що може призводити до запозичення ідей у кваліфікаційних роботах. Вивчення практики виявлення плагіату в письмових роботах студентів ВНТУ закінчуються, зазвичай, вживанням «м'яких заходів» щодо порушників: повернення роботи виконавцю і зарахуванням переробленої роботи після повторного подання; усними зауваженнями, а студенти не трактують плагіат як злочин. Очевидним є і факт, що практика покарань не виправдовує себе, оскільки носить характер лише зовнішнього впливу на студента, в той час як необхідно сформувати саме внутрішню мотивацію молодій людині повсякчас дотримуватися принципів академічної доброчесності.

Важливо зафіксувати ідею, що культура, академічні цінності в ситуації з плагіатом виконують регулятивну функцію; вони регулюють, контролюють та санкціонують прийнятні норми. Лише інституційних норм контролю та санкцій недостатньо для регулювання будь-яких форм академічного шахрайства, насамперед плагіату.

### Висновки

Академічна доброчесність впливає на якість освіти, яку здобувають студенти, і має безпосередній вплив на новий тип громадян, яких формує система вищої освіти України. Таким чином, зміцнення академічної доброчесності має бути пріоритетом, а ігнорування принципів академічної доброчесності може створити середовище, яке сприяє інтелектуальному і творчому занепадові, низькоякісному навчанню, і стимулює амбівалентність, що може зробити корупційну практику нормою в інших сферах життя. Відсутність культурної складової, яка б регулювала недоброчесні практики на рівні норм, традицій, цінностей академічної культури, робить інституційні норми контролю зовсім неефективними навіть на рівні інформування про недоброчесні практики.

В цілому проведене дослідження дозволило окреслити наявну ситуацію і проаналізувати практики запобігання плагіату, що найчастіше використовуються у ВНТУ. Результати проведеного

дослідження можуть слугувати основою подальших емпіричних досліджень практик запровадження принципів академічної доброчесності, зокрема уникнення плагіату у роботах, та проблем на цьому шляху. Крім того, на основі проведеного дослідження можуть бути підготовлені рекомендації для керівництва університету щодо розробки або вдосконалення вже існуючих практик боротьби з плагіатом як-то:

– розробити та запровадити методичні рекомендації «Етичне прийняття рішень та етика в освітньому середовищі університету»;

– розробити Положення академічної доброчесності ВНТУ, яке б включало розділи: ключові цінності університету; місія університету; етичні ініціативи студентського самоврядування; дотримання етики при прийнятті управлінських рішень; принципи академічної доброчесності.

Таке акцентування дозволяє в узагальненому вигляді зафіксувати присутність етичного виміру у всіх основних напрямках діяльності університету.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

[1] T. Becher, and P. Trowler, "Academic Tribes and Territories: Intellectual Enquiry and the Cultures of Disciplines," 2nd ed. Philadelphia: *Open University Press*. 2001. P. XIII.

[2] О. С. Цокур, «Кодекс честі» в системі вищої освіти США,» *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*, серія: Педагогічні науки, вип. 150, с. 57-62, 2009.

[3] В. фон. Струнсе, «Місія досяжна: підвищення академічної чесності в українській освіті» у *Прозорість і корупція в системі вищої освіти України*. Київ, Україна: Таксон, 2003, с. 272-275.

[4] Т. Ярошенко, «Академічна нечесність та політична культура: порівняльний досвід (Україна — США),» у *Покликання університету*, О. Гомілко, Ред. Київ, Україна: РІА Янко; 2005, 304 с.

[5] М. В. Гриньова, «Специфіка структурної організації та змісту діяльності студентського самоврядування у вищих навчальних закладах США,» *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*, серія: Педагогічні науки, вип. 145, с. 156-158, 2008.

[6] В. В. Ромакін, «Мотивації, переконання та поведінка українських і американських студентів бакалаврату щодо норм академічної культури», *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*, серія: Педагогіка, вип. 123, с. 34-41, 2010.

[7] Ю. Ю. Калиновський, «Академічна чесність як чинник правового виховання студентської молоді,» *Збірник наукових праць*. Київ, Україна: Гілея, вип. 63, № 8, с. 477-482, 2012.

[8] Верховна Рада України. 4 сесія. (2017, вер. 05). *Закон України №2145-VIII, «Про освіту»*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

Рекомендована кафедрою філософії та гуманітарних наук ВНТУ

Стаття надійшла до редакції 13.11.2018

**Слободянюк Олена Михайлівна** — канд. пед. наук, інспектор Головного центру виховної роботи студентів, e-mail: lenaslobodianuk1970@gmail.com .

Вінницький національний технічний університет, Вінниця

**О. М. Slobodianiuk<sup>1</sup>**

## The Role of the Scientific and Pedagogical Team in Shaping the Culture of Academic Integrity of Students

<sup>1</sup>Vinnitsia National Technical University

*Following the principles of academic and scientific integrity by all participants in the educational process is a basic factor for the training of highly skilled and socially responsible graduates at the present stage. Taking into account the introduction of the concept of academic integrity in the legislation ("Education Act" bill), the article emphasizes the relevance of the study of existing practices promoting academic integrity. The paper examines the main problems of academic integrity in the institutions of higher education of Ukraine. The author examines the origin of the problems and challenges faced by Ukraine in the process of alignment with European standards of academic culture. The concept of academic integrity is determined. The article presents an overview of the research of American ethical scholars. The strategies of implementing academic norms in US universities are considered: a clear definition of violations of academic ethics (plagiarism, falsification, fabrication, fraud, etc.); creation of a set of procedures for its prevention, fixation, consideration; definition of educational and disciplinary sanctions; concluding the code of honor of the academic community. Based on the research conducted in Vinnitsia National Technical University (within the framework of the project "Formation of a culture of academic integrity in the student environment"), the nature of current practices promoting academic integrity, in particular the prevention and counteraction of*

plagiarism, is analyzed. The author concludes on the need for further research into the practice of academic integrity in colleges and universities of Ukraine for the effective implementation of its principles in the domestic educational space; offers recommendations for managing the university to develop or refine existing practices of struggle with manifestations of unscrupulous practices.

**Keywords:** reformation, quality of education, academic integrity, unfair practices, plagiarism.

*Slobodianiuk Olena M.* — Cand. Sc. (Pedagogics), Leading Specialist in Ensuring Communication with Bodies of Students Self-governance Structures and Trade Union, University Center for Educational, e-mail: lenaslobodianuk1970@gmail.com

**Е. М. Слободянюк<sup>1</sup>**

## **Роль научно-педагогического коллектива в формировании академической добротности студентов**

<sup>1</sup>Вінницький національний технічний університет

*Базовым фактором подготовки высококвалифицированных и общественно ответственных выпускников университетов на современном этапе является соблюдение всеми участниками образовательного процесса принципов академической и научной добротности. Учитывая введение понятия академической добротности в законодательную сферу (которое предполагается в проекте нового закона «Об образовании»), в статье подчеркивается актуальность исследования имеющихся практик содействия академической добротности. Автор исследует генезис проблемы и задачи, которые предстоит решить Украине, чтобы соответствовать европейским стандартам академической культуры. Рассмотрены общие проблемы академической добротности в учреждениях высшего образования Украины. Определяется понятие академической добротности. В статье представлен обзор исследований американских ученых этических вопросов образования. Рассмотрены некоторые стратегии внедрения академических норм в университетах США от четкой идентификации нарушений академической этики (плагиат, фальсификация, фабрикация, мошенничество), создания комплекса процедур их предупреждения, фиксации, рассмотрения до определения воспитательных и дисциплинарных санкций; кодексов чести и создание соответствующего климата в университете. На основании проведенного в ВНТУ исследования (в рамках реализации проекта «Формирование культуры академической добротности в студенческой среде») проанализирован характер имеющихся практик содействия академической добротности, в частности предотвращения и противодействия плагиата. Автор делает вывод о необходимости дальнейших исследований практик академической добротности в высших учебных заведениях Украины для эффективного воплощения ее принципов в отечественное образовательное пространство; предлагает рекомендации для руководства университета по разработке или совершенствованию уже существующих практик борьбы с проявлениями нечестных практик.*

**Ключевые слова:** реформирование, качество образования, академическая добротность, недобротная практика, плагиат.

*Слободянюк Елена Михайловна* — канд. пед. наук, инспектор Главного центра воспитательной работы студентов ВНТУ, e-mail: lenaslobodianuk1970@gmail.com